

Els mitjans de comunicació i la deriva punitiva

La doctrina penal i criminològica espanyola considera els mitjans de comunicació com un dels actors principals en el procés de deriva punitiva que defineix l'actual política criminal. Daniel Varona, professor de la Facultat de Dret de la UdG, ha estudiat els mecanismes a través dels quals els mitjans de comunicació contribuirien a aquesta deriva.

La denúncia informativa de la delinqüència a Barcelona ha estat un lloc comú dels mitjans de comunicació des que la ciutat va deixar de ser industrial per esdevenir turística. Potser aquest és el motiu pel qual, d'una banda, els ciutadans han mostrat preocupació pel fenomen i, de l'altra, les autoritats han tingut les mans lliures per aplicar una política de mà dura. Aquest seria només un dels exemples en què «en el debat de la seguretat ciutadana no són, com de vegades es vol fer creure, els ciutadans els que fan reaccionar la classe política, sinó que més aviat són normalment els polítics els que trien la delinqüència como un eix de la seva tasca d'oposició i la converteixen en un tema prioritari nacional, que llavors és propagat pels mitjans i acaba afectant l'opinió ciutadana». Ho explica Daniel Varona, professor de la UdG i investigador del Grup de Recerca Seminari de Ciències Penals i Criminològiques, el qual encara proposa un altre exemple més clar: la reforma del Codi Penal, duta a terme l'any 2010, que va suavitzar el règim penal del tràfic de drogues a Espanya, que era considerablement més dur que a la resta de països d'Europa. La reforma la van pactar els dos partits majoritaris al Parlament espanyol, el PSOE i el PP, la qual cosa no va ser obstacle perquè, un cop aprovada la reforma, alguns mitjans afins als populars, amb la intenció de generar una alarma social que desgastés el govern del PSOE, denunciessin que el govern posava al carrer milers de traficants.

L'agenda setting i el framing

Agenda setting i framing són dos conceptes que s'utilitzen en la teoria i la sociologia de la comunicació i que ens ajuden a entendre la relació entre els mitjans de comunicació i les opinions que expressen els ciutadans. Són aquests els mecanismes que ha analitzat Varona per explicar per què els mitjans de comunicació poden considerar-se un actor principal en la deriva punitiva que defineix l'actual política criminal. Malgrat tot, de l'anàlisi es desprèn que «els mitjans de comunicació, als nostre país, són més aviat una corretja moguda pels polítics, que són els autèntics generadors autònoms d'opinió». El procés d'agenda setting (establiment d'agenda) és aquell pel qual els mitjans situen determinats afers en el primer pla de l'actualitat, amb independència de la realitat del problema (per exemple, l'investigador ha identificat que l'any 2002 la delinqüència violenta va augmentar el 10% i l'atenció informativa a la delinqüència, un 255%). El framing (l'enquadrament), en canvi, fa referència al fet que els mitjans condicionen l'opinió pública perquè proporcionen els esquemes bàsics d'interpretació, de la qual cosa dedueix que «els enquadraments informatius afecten la percepció del

“Els mitjans de comunicació, al nostre país, són més aviat una corretja moguda pels polítics, que són els autèntics generadors autònoms d'opinió”

fenomen de la delinqüència i del sistema penal». És important –prosegueix Varona– saber en quina part del procés els mitjans són només una corretja i en quina part són interessos propis (ja siguin ideològics, econòmics o d'altra mena). És complex, però és crucial, perquè si no destriem bé podem atribuir la responsabilitat del fenomen als mitjans de comunicació quan, en realitat, només són l'escenari en què altres grups de poder miren d'imposar els seus interessos.» El criminòleg matisa que des del precís moment en què els mitjans posen en primer terme la delinqüència en general o determinat tipus de delinqüència (terrorista, sexual, robatoris, etc.), no es tracta tant de la invenció d'un problema com del seu sobredimensionament, i que aquells que estan al darrere de l'operació no són sinó la classe política i importants grups d'interès, que es troben en el que anomena «interacció dinàmica». I encara més, «caldría defugir la generalització, per simplificador, perquè no es tracta de blocs homogenis de poder; a més, són dinàmics i es troben interrelacionats entre

“Una ciutadania cada cop més insegura trobaria en els mitjans i el tractament dramàtic, emotiu i d’entreteniment de la delinqüència, el vehicle en el qual expressar les pors i les inseguretats més difuses.”

ells». En un altre sentit, «cal explorar la pròpia evolució de la societat, perquè una ciutadania cada cop més insegura trobaria en els mitjans i el tractament dramàtic, emotiu i d'entreteniment de la delinqüència, el vehicle en el qual expressar les pors i les inseguretats més difuses».

Unes coses i les altres provoquen un protagonisme potser exagerat de determinats representants de les víctimes i el monopoli que se'ls atorga de la descripció del cas. Aspectes també molt importants de la presentació que els mitjans fan a la societat de la delinqüència són la construcció d'una imatge del delinqüent a partir de la perillositat, a la vegada que se'l deshumanitza presentant-lo com un monstre o un boig, allunyat de tota possibilitat d'empatia. I en definitiva, la desaparició de l'esperança de rehabilitació i la consciència que les garanties penals són un last per a l'eficàcia en la lluita contra el delicte. Més enllà, el fenomen provoca que l'opinió ciutadana percebi que l'augment de la delinqüència és un procés incremental, que cada cop és

més violenta i organitzada (i sobretot, estrangera) i que la justícia penal és excessivament benèvola. En definitiva, remarca Varona, els mitjans construeixen una imatge de la delinqüència i del sistema penal que té clares repercussions per a la política criminal del país, perquè no permet una anàlisi racional sinó que la fonamenta en l'alarma del moment, la qual cosa deixa ben poques alternatives a la política de mà dura (augment de penes, creació de nous delictes). Tanmateix, «la rellevància que tingui la imatge mediàtica de la delinqüència i el sistema penal depèn, òbviament, de la credibilitat i el pes que el responsable de la política criminal li atorgui, ja que, al capdavall, el responsable de la política criminal d'un país és el governant de torn».